

VAIDA BUIVYDIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva
Vilnius Gediminas technical University, Lithuania

VĒLYVO BENDRINĒS KALBOS SU(SI)KŪRIMO SOCIOKULTŪRINĒS APLINKYBĒS: LIETUVIŲ BENDRINĒS KALBOS ATVEJIS

The Sociocultural Background of Late Formation of Standard
Language: Case Study of Lithuanian Standard Language

SUMMARY

Recent discussions concerning the policy of language, the normalisation of Lithuanian standard language, the issues of the necessity of language standards and norms, and the abolishment of the long-prevailing list of Gross language mistakes encourage closer studies at the sources of the Lithuanian language. This article deals with the reasons for the late formation of Lithuanian standard language and the sociocultural situation of the European historical context. Based on the theory of standard language development by Einar Haugen, the article gives an overview of the formative periods of Lithuanian standard language as well as the influence sociocultural factors. The article concludes that political and social aspects have had a tremendous impact on the development of Lithuanian standard language. The periods of development of Lithuanian standard language rapidly changed each other. Some of them even went side by side, while the others continue to be in process. A rather liberal attitude towards using language standards has been traced recently. An increase in the number of variants to be used have appeared in public. This increase could be the beginning of a period of destabilisation of standards.

SANTRAUKA

Pastarojo meto diskusijos viešojoje erdvėje kalbos politikos ir lietuvių bendrinės kalbos norminimo bei kalbos normiškumo ir standartiškumo poreikio klausimais, ilgus metus galiojusio Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo paskelbimas negaliojančiu skatina atidžiau panagrinėti lietuvių bendrinės kalbos su(si)kūrimo ištakas. Šiame straipsnyje analizuojamos vėlyvo lietuvių bendrinės kalbos susiformavimo priežastys ir sociokultūrinės aplinkybės atsižvelgiant į Europos istorinį kontekstą. Straipsnyje, remiantis Einaro Haugeno bendrinių

RAKTAŽODŽIAI: bendrinė kalba, bendrinių kalbų raidos teorijos, kalbos politika.

KEY WORDS: Standard language, the theories of the formation of standard languages, language politics.

kalbų raidos teorija, apžvelgiami lietuvių bendrinės kalbos formavimosi tarpsniai ir juos nulėmę veiksniai. Daroma išvada, kad lietuvių bendrinės kalbos raidos istorijoje galima įžvelgti labai ryškią politinių ir socialinių reiškinių įtaką. Lietuvių bendrinės kalbos raidos tarpsniai greitai keitė vienas kitą, kai kurie net vyko greta bei tęsiasi iki šių dienų. Pastarųjų metų kalbos normų laisvėjimas ir variantų gausėjimas viešojoje erdvėje rodo galimai prasidėjusį ir normų destabilizacijos laikotarpį.

ĮVADAS

Keičiasi ne tik kalbos, bet ir kalbos teorijos bei ideologijos, nes patiria socialinių bei kultūrinių reiškinių ir politikos įtaką. Todėl net kai kodifikuotos kalbos normos būna jau visai neblogai įsitvirtinusios vartosenoje, dėl kitų veiksnių poveikio (labiausiai – dėl bendrinės kalbos sąveikos su kitomis kalbos atmainomis), atsiranda didesnis arba mažesnis realiosios bendrinės kalbos vartosenos ir kodifikuotų normų atotrūkis, nes gyvų kalbų pokyčiai yra natūralūs ir neišvengiami (Miliūnaitė 2006; 2018).

Bendrinių kalbų kūrimo teorija ir praktika susijusi su sąmoningais kalbos norminimo sprendimais (plg. su kitomis kalbos atmainomis, kurių specialiai norminti ir kodifikuoti nereikia), kai tam tikru valstybės kūrimosi ar jau egzistavimo metu, susiformavus tinkamoms aplinkybėms, iškyla poreikis pasirinkti vieną kalbos atmainą arba suteikti ypatingą statusą vienai ar kelioms valstybėje nuo seno vartojamoms kalboms (Buivydienė 2013; Smetonienė 2014). Sociolingistikos atstovai Jamesas ir Lesley Milroy'jai mano, kad norminimo klausimus tiksliau yra vadinti ideo-

logija, nes bendrinė kalba „yra labiau idėja, negu realybė“ (Milroy J., Milroy L. 1999: 19). Irena Smetonienė teigia, kad „kalba yra valstybės tam tikras įrankis, kuriuo ji gali suvienyti valstybę – tokį teiginį patvirtina Europos standartinių kalbų formavimasis ir jų įtvirtinimas“ (Smetonienė 2014). Taigi požiūris į kalbą ir įsitikinimai dažniausiai būna susiję ne su kalba ar kalbos realiaja vartoseną, o su politiniais sprendimais (Buivydienė 2013; 2014).

Šiame straipsnyje, remdamiesi Europos bendrinių kalbų raidos teorijomis, siekiame aptarti vėlyvo lietuvių bendrinės kalbos susiformavimo priežastis. Siekiant šio tikslo keliami šie uždaviniai: 1. Aptarti bendrinių kalbų raidos teorijas atsižvelgiant į bendrinės kalbos sampratą. 2. Remiantis bendrinių kalbų raidos teorijomis, išskirti lietuvių bendrinės kalbos raidos etapus. 3. Nustatyti socialinių ir kultūrinių aplinkybių įtaką lietuvių bendrinės kalbos raidai. Darbe remiamasi mokslinės literatūros analizės, kokybinės turinio analizės, kalbos istorijos faktų lyginimo ir gretinimo metodais.

BENDRINIŲ KALBŲ RAIDOS TEORIJŲ ASPEKTAI

Nors šiuolaikinių Europoje plačiau vartojamų bendrinių kalbų susiformavimo aplinkybės skirtingos (Haugen

1972; Subačius 2004; Pupkis 2005), daugumai būdinga kodifikacija – tam tikros gramatikose, žodynuose, vadovėliuose,

Lentelė. *Haugeno schema* (Haugen 1972: 252)

	Forma (angl. <i>Form</i>)	Funkcija (angl. <i>Function</i>)
Visuomenė (angl. <i>Society</i>)	Pasirinkimas (angl. <i>Selection</i>)	Priėmimas (angl. <i>Acceptance</i>)
Kalba (angl. <i>Language</i>)	Kodifikavimas (angl. <i>Codification</i>)	Tobulinimas (angl. <i>Elaboration</i>)

praktiniuose bendrinės kalbos vartojimo patarimuose ir žinynuose aprašytos bendrinės kalbos vartojimo taisyklės (Buivydienė 2013; Smetonienė 2014; Buivydienė 2014; Pupkis 2005). Tai labiausiai skiria bendrines kalbas nuo įvairių kitų kalbos atmainų ir atšakų.

Bendrinių kalbų teorijoms svarbią įtaką padarė 1972 m. sociolingvisto Einaro Haugeno suformuluoti bendrinės kalbos raidos etapai, kuriuos pats autorius vadino aspektais: 1) atranka (pasirenkamas bendrinės kalbos pagrindas); 2) kodifikacija (raštu fiksuojamos bendrinės kalbos normos); 3) funkcijų plėtra (bendrinė kalba apima įvairias viešojo gyvenimo sritis pagal kalbinės bendruomenės poreikius); 4) pripažinimas (sunormintoji kalbos atmaina kalbinės bendruomenės pripažįstama kaip prestižinė ir visuotinai palaikoma) (Haugen 1972: 252; Subačius 2004: 104–107; Miliūnaitė 2010: 234; Buivydienė 2013: 11). Haugenas savo schemą pristatė išskirdamas, jo nuomone, du svarbiausius standartizavimo procesus – socialinius ir lingvistinius, todėl schemoje etapai buvo pateikti matricos forma, o ne pakopomis (žr. lentelę).

Pasak Haugeno, pirmasis vykstantis socialinis procesas – varianto pasirinkimas iš esamų tarmių. Dažniausiai pasirinkama dominuojančios socialinės grupės tarmė. Kai variantas pasirinktas, jis turi būti priimtas kitų kalbinės bendruomenės narių. Haugenas skiria funkcijų plėtrą (tobulinimą) ir kodifikaciją. Kai

tarmė turi tenkinti išsivysčiusios visuomenės poreikius, reikia susikurti papildomų kalbinių įrankių: rašytinę formą, sintaksinę struktūrą, tinkančią vartoti rašytiniuose dokumentuose, žodyną, tenkinantį visus viešojo gyvenimo poreikius ir kt. Buvusi tarmė turi funkcionuoti jau kaip standartas. Tam reikalinga kodifikacija – gramatikos aprašas, kur būtų aprašyta, kurios gramatikos, sintaksės ir leksikos formos yra taisyklingos (Haugen 1972).

Haugeno aspektus Dickas Leithas (Leith 1983) ir Jamesas bei Lesley Milroy'jai pavadino etapais ir kai kuriuos etapus sukeitė vietomis. Leithas ir Milroy'jai kodifikavimo etapą nurodo kaip paskutinįjį, vėliausiąjį, o normos priėmimas vyksta anksčiau – antruoju etapu. Be to, Milroy'jai šiuos etapus vadina ne bendrinės kalbos raidos etapais, o standartinių kalbų standartinio įdiegimo etapais – taigi kalbama apie įdiegimo laiką ir jo etapus: „Mes manome, kad šiuos etapus reikėtų vadinti normos įdiegimo etapais, o ne norminimo aspektais“ (Milroy J., Milroy L. 1999: 23).

Mažiausiai nuo Haugeno teorijos nutolo R. Anthony'is Lodge'as (1993), kuris tik paskutinius du Haugeno aspektus sukeitė vietomis ir pavadino ne aspektais, o fazėmis ir procesais. Milroy'jai (1999: 23) dar pabrėžė priežiūros etapą, kuris prasideda iš karto, kai tik pasirinktasis variantas yra priimamas, ir tęsiasi visada, nesibaigia niekada. Funkcijų to-

bulinimo etapu bendrinė kalba tampa prestižine, plačiai vartojama visose srityse (oficialiuosiuose dokumentuose, švietimo sistemoje ir kt.). Žinoma, kodifikacija paskatina ir preskriptyvizmą, nes tuo etapu kalbos vartotojai labiau pasitiki kodifikacijos darbais, o ne natūraliąją vartoseną (Milroy J., Milroy L. 1999: 23).

Pažymėtina, kad lietuvių kalbininkai (Pupkis 2005; Miliūnaitė 2018) išskiria ir dar vieną etapą: kodifikacijos teorijos kūrimas ir tobulinimas, kalbos funkcijų plėt-

ra, didesnė ar mažesnė kalbos normų destabilizacija. Lietuvoje šis etapas nurodomas maždaug nuo 2001 m. iki dabar (Miliūnaitė 2018: 66). Rita Miliūnaitė normų destabilizacijos etapą aiškina kaip pastebimą bendrinės kalbos vartosenos raiškos priemonių variantiškumo didėjimą, nemotyvuotų normų pažeidimų gausėjimą. Be to, bendrinės kalbos normas veikia atsiradusios naujos standartinės kalbos vartojimo sritys, ypač susijusios su elektronine terpe (Miliūnaitė 2018: 67).

LIETUVIŲ BENDRINĖS KALBOS RAIDA

Remiantis šiomis bendrinių (standartinių) kalbų raidos teorijomis, lietuvių bendrinės kalbos įdiegimo procesas vyko XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Palyginti su kitų kalbų standarto įsitvirtinimu – tai vėlyvas bendrinės kalbos įdiegimo atvejis. Haugenas (1972), apžvelgdamas Vakarų Europos bendrinių kalbų raidą, atkreipia dėmesį, kad iki Renesanso rūpintis kalba buvo palikta „gramatikams ir retorikams“, kurie skelbė apie kalbos grožį ir poveikį klausytojams, tačiau su valstybės valdymu ir vienu kalbos standartu tai neturėjo nieko bendra. Visai kitaip į kodifikavimą ir jo prasmę imta žiūrėti jau nuo XV a. (Haugen 1972; Smetonienė 2014): Ispanijos, Italijos, Prancūzijos atvejai rodo bendrinių kalbų sąmoningą parinkimą, kai bendrinės kalbos varianto paskelbimas (Prancūzijoje dvaro kalbos, Italijoje ir Ispanijoje – vieno iš dialektų) tampa valstybės politikos dalimi ir atlieka valstybės valdymo ir vienijimo vaidmenį (Haugen 1972; Smetonienė 2014). Visai kitoks bendrinių kalbų susiformavimo

kelias išryškėjo tose valstybėse, kuriose kalbos standartizavimo idėjos kilo „iš apačios“ – nulemtos tautos išsilaisvimo ir tautiškumo išsaugojimo idėjų (pavyzdžiui, slovaku, čekų ir vengrų kalbų santykis) (Smetonienė 2014).

Nagrinėjant lietuvių bendrinės kalbos susiformavimo ištakas – tik XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, – galima pastebėti tam tikrų istorinių, kultūrinių ir politinių aplinkybių sąveikos įtaką. Pasak Subačiaus (1998: 19), lietuvių kalba priklausytų „vėlyvojo tarmės pasirinkimo ir norminimo jau Romantizmo laikotarpiu bendrinių kalbų grupei“. Tokią, palyginti vėlyvą, bendrinės lietuvių kalbos raidą nulėmė lietuviškosios spaudos draudimas ir kiti politiniai įvykiai, tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad vėlyvas pasirinkimas būdingas ne tik lietuvių kalbai. Vėlyvo bendrinių kalbų susiformavimo priežastys gali būti įvairios, aiškinašamos tuo, kad dėl politinių aplinkybių lėtesnį tokių šalių bendrinių kalbų kūrimąsi lėmė tai, kad, pasak Subačiaus, ilgą laiką „įtakingieji visuomenės sluoksniai

labiau buvo linkę vartoti kitas gimtąsias (angl. *vernacular*) kalbas“ (Subačius 1998: 19). XV a., kai ispanai jau buvo pasirinkę savo kalbos standartą, Lietuvoje lietuviškai privačiame gyvenime kalbėjo kaimo žmonės, miestiečiai ir kai kurie smulkieji bajorai, o valstybės raštuose buvo įsitvirtinusi rytinių slavų kalba (nes tuo metu lietuvių rašytinės kalbos nebuvo), su kitomis šalimis susirašinėjama lotyniškai. Maždaug nuo XVI a. pradžios viešajame gyvenime pasirodė lenkų kalba (Smetonienė 2014). XIX a. viešojoje erdvėje buvo vartojama rusų kalba. Taigi lietuvių kalba iki XIX a. pabaigos–XX a. pradžios nebuvo vartojama viešojo gyvenimo reikėms, pavieniai spausdintiniai šaltiniai, parašyti lietuviškai, buvo rašomi skirtingais rašytinės lietuvių kalbos variantais.

Irenos Smetonienės manymu, XIX a. pradžioje Lietuvą neabejotinai buvo pasiekę Didžiosios prancūzų revoliucijos teiginiai apie naują tautos sąvoką, kurioje kalba (ypač standartinė) vaidina svarbų vaidmenį (Smetonienė 2014). Be to, XIX a. Europoje vyravusio Romantizmo nulemtas dėmesys istorijai, tuo metu atsiradusios ir išpopuliarėjusios lyginamosios kalbotyros mokslininkų dėmesys lietuvių kalbai, kaip išlaikiusiai daugiausiai indoeuropiečių prokalbės bruožų, paskatino ir tautiškumo bei dėmesio kalbai idėjas ir Lietuvoje. Vėliau, XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, kai Vakarų Europoje dominavo Ferdinando de Saussure'o ir jo mokinių struktūrinės lingvistikos idėjos, kad kalbą reikia nagrinėti kaip sistemą (Pupkis 2005: 49), Lietuvoje 1901 m. Petro Kriaušaičio gramatika įtvirtino pasirinktąjį rašytinį normos va-

riantą – atliko pagrindinį normos kodifikavimo darbą. Po spaudos draudimo panaikinimo buvo sudarytos sąlygos toliau plėtoti bendrinės lietuvių kalbos funkcijoms: buvo kuriamos pirmosios lietuviškos lietuvių kalbos programos, rašomi mokykliniai vadovėliai, jų recenzijos, diskutuojama spaudoje, sukurtas rašomosios kalbos terminas (plačiau – Buivydienė 2013; 2014).

XX a. pradžioje nusistovėjo pasirinktasis bendrinės kalbos variantas – vakarų aukštaičių kauniškių tarmės pagrindu. Taigi XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje lietuvių bendrinė kalba teoriškai jau galėjo tenkinti visos lietuvių tautos bendravimo ir kultūrinio gyvenimo poreikius: pasirinktasis variantas plačiai paplito visoje Lietuvoje socialine ir geografinė prasme. Bendrinės kalbos variantas buvo priimtas, prasidėjo kodifikacijos ir funkcijų plėtros etapai, kurie lietuvių bendrinės kalbos atveju vyko beveik kartu (tokie atvejo galimybę patvirtina ir Milroy'jai, teigdami, kad šie hipotetiniai etapai nebūtinai turi vykti vienas po kito (Milroy J., Milroy L. 1999: 23).

Lietuvių bendrinės kalbos pagrindinę normų kodifikacijos funkciją 1901 m. atliko Petro Kriaušaičio *Lietuviškos kalbos gramatika*. Toliau reikėjo įtvirtinti ir su norminti bendrinės kalbos vartoseną viešojoje erdvėje, o vienas iš svarbių būdų įtvirtinti normą – ją diegti nuo pat pirmųjų mokymo metų mokykloje (Buivydienė 2013). Nuo XX a. pradžios prasidėjo bendrinės kalbos norminimo – funkcijų tobulinimo – darbas, kuris ypač sustiprėjo nuo 1918 m., Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe (bendrinė kalba ėmė funkcionuoti ir valstybės, ir admi-

nistraciniame gyvenime, spaudoje, mokyklose), – ir galiausiai įžengė į ketvirtąjį Haugeno aprašytą bendrinės kalbos formavimosi etapą, kai sunormintoji kalbos atmaina visuotinai pripažįstama, visuomenė jai pritaria. Lietuvių bendrinės kalbos istorijos atveju tinka Milroy'jų prie Haugeno schemos pridėtas dar vienas etapas – priežiūros, kuris prasideda labai anksti, todėl apima funkcijų tobulinimo ir kodifikavimo etapus, ir tęsiasi visą laiką (Milroy, Milroy 1991: 22). Šią mintį papildė Lodge'as, kuris Haugeno teoriją pritaikė analizuodamas prancūzų kalbos istoriją, teigdamas, kad kalbos normų standartizavimas yra nesibaigiantis procesas, nes norint išlaikyti įtvirtintą kalbos variantą, vyksta nuolatinė kova (Lodge 1993: 27). Lodge'as (1993: 27) taip pat kalba apie priežiūros etapą. O Milroy'jų nuomone, visiškai galutinis kalbos sunorminimas yra neįmanomas – visiškai sunorminta gali būti tik mirusi kalba (Milroy, Milroy 1999: 19) – šį teiginį patvirtina dabartinių kalbų vartosenos tyrimai (Miliūnaitė 2018).

Lietuvių bendrinės kalbos raidos etapai greitai keitė vienas kitą, todėl tiksliai nustatyti jų ribas yra labai sudėtinga. Forma buvo pasirinkta XIX a. pabaigoje, tai rodo laikraščių *Aušra* ir *Varpas* kūrėjų ir bendradarbių pastangos (Zinkevičius 2000: 102), o pasirinktą variantą galutinai įtvirtino 1901 m. Kriaušaičio gramatika, kuria iki pat 1922 m. rėmėsi mokyklinių gramatikų ir vadovėlių autoriai. Kriaušaičio gramatika ir jos pagrindu parašyti mokykliniai vadovėliai tuo laiku atliko ir normos kodifikavimo, ir sklaidos (funkcijų tobulinimo) funkcijas, nes augino jaunąją kartą, pratindami nuo mokyklos laikų prie bendrinės kalbos,

analizuodami tarmių ir bendrinės kalbos skirtumus (Buivydienė 2013; 2014). Funkcijų tobulinimo ir bendruomenės priėmimo etapai iš dalies sutapo su Nepriklausomybės paskelbimu, nes tuo metu labai aktyviai buvo dirbamas ir lietuvių bendrinės kalbos norminimo darbas, ir bendrinė kalba sparčiai paplito viešojoje vartosenoje.

Pasirinkus bendrinės kalbos formą, vis dar reikėjo tvarkyti visas kalbos sritis: XX a. pradžioje reikėjo suvienodinti įvairuojančią rašybą, gryninti, norminti ir turtinti leksiką ir sintaksę, kurti naujus terminus, nustatyti pastovesnes kalbos normas, suformuluoti kalbos norminimo kriterijus. Tuo metu buvo suvokta, kad bendrinės kalbos normų sisteminimas, nustatymas ir diegimas į vartoseną – sudėtingas procesas. Taigi XX a. pradžioje buvo pradėtas nuoseklus praktinis dabartinių normų nustatymo ir įtvirtinimo darbas, kurį dar XIX a. pabaigoje pradėjo ir toliau tęsė Jonas Jablonskis, Kazimieras Būga, vėliau Juozas Balčikonis, Antanas Salys, Pranas Skardžius ir kiti kalbininkai.

Sukūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, reikėjo plėsti bendrinės (rašomosios ir šnekamosios) kalbos vartojimo sritis bei funkcijas ir vis dar rūpintis, pasak Zinkevičiaus, *kalbos kodifikacija ir stabilizacija* (Zinkevičius 199: 279).

Nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio, kai norminamoji veikla pasidarė organizuotesnė, kai ėmėsi veiklos Lietuvių kalbos draugija, imta aktyviau svarstyti ir teorinius bendrinės kalbos norminimo klausimus (Miliūnaitė 2003: 13). Kodifikuotų ir stabilių bendrinės kalbos normų ypač reikėjo Lietuvos mokykloms, kurių vis gausėjo ir kuriose imta mokyti visų

dalykų gimtąja kalba. Be nusistovėjusių rašybos, tarties, gramatikos normų nebuvo įmanomas sėkmingesnis ne tik švietimo, bet ir mokslo, administracijos ir apskritai kultūros darbas (plačiau žr. Zinkevičius 1992: 279).

Reikia pabrėžti, kad funkcijų tobulinimo etapu bendrinė kalba tampa prestižine, plačiai vartojama visose srityse (oficialiuosiuose dokumentuose, švietimo sistemoje ir kt.)¹: XX a. daugelis valstybių pradeda kalbą reglamentuoti tiesiogiai: konstitucijos įtvirtina valstybines kalbas, kai kur priimami atskiri kalbos įstatymai (Smetonienė 2014). Haugeno išskirti trečiasis ir ketvirtasis etapai pavedami koordinuoti arba komisijoms, arba kalbos taryboms. Atsiranda naujas reiškiny – kalbos arba kalbų politika.

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių bendrinės kalbos raidos istorijoje

galima išvelgti labai ryškia politinių ir socialinių reiškinių įtaką – ypač sugretinus lietuvių ir Vakarų Europos kalbotyros kryptį raidą. Pirmaisiais XX a. dešimtmečiais lietuvių kalbininkams didžiausią įtaką darė de Saussure'o ir jo mokinių struktūrinės kalbotyros idėjos ir struktūrinis požiūris į kalbos reiškinius, tai rodo pirmieji Jablonskio darbai, o nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu lietuvių kalbininkai rėmėsi Vakarų Europos kalbininkų darbais, tai rodo *Gimtosios kalbos* mokyklos ideologinės sąsajos su Prahos lingvistine mokykla ir bendrinės kalbos idėjos. Funkcijų tobulinimo etapas tęsiasi iki šių dienų, tačiau nuo 2001 m. lietuvių bendrinės kalbos viešojoje vartosenoje vis ryškiau pastebima normų destabilizacija ir variantiškumo gausėjimas, nepaisant bendrinės kalbos reguliavimo valstybinių institucijų ir politiniu lygmeniu.

IŠVADOS

1. Bet kuri kalba, kol tampa bendrine, išgyvena mažiausiai kelis etapus. Jų sėkmė ir trukmė priklauso nuo valstybės požiūrio ir tikslo, nuo valstybės apsisprendimo kalbą įtraukti į bendrąją savo politiką. Bendrinės kalbos sąvoka yra istorinė, per laiką kintanti kategorija, bet būtent ji labiausiai skiria bendrines kalbas nuo įvairių kalbos atmainų ir atšakų.
2. Remiantis bendrinių kalbų raidos teorijomis galima teigti, kad lietuvių bendrinės kalbos įdiegimo procesas vyko XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje – tai vėlyvo bendrinės kalbos pasirinkimo ir įdiegimo atvejis, nagrinė-

- jant Vakarų Europos kontekste, nulėmtas Lietuvai poveikį dariusių sociokultūrinių ir politinių aplinkybių.
3. Kiti lietuvių bendrinės kalbos raidos etapai greitai keitė vienas kitą, kai kurie vyko greta. Naujausią bendrinės lietuvių kalbos raidos etapą galima įvardyti kaip kalbos funkcijų plėtros ir normų destabilizacijos tarpsnį: dėl natūralių socialinių aplinkybių lietuvių kalba patiria kitų kalbų ir technologijų įtaką, kuri lemia didesnius ar mažesnius kalbos normų pažeidimus viešojoje vartosenoje ir didėjančią raiškos priemonių variantiškumą.

Literatūra

- Buivydienė Vaida. 2013. *XX amžiaus pirmosios pusės pradžios mokyklų gimtosios kalbos vadovėlių turinio ir kalbos norminimo bruožai*. Daktaro disertacija, Vilnius.
- Buivydienė Vaida. 2014. Lietuvių bendrinės kalbos raida: ekolingvistinis požiūris. *Santalka* 22(1): 1–11.
- Haugen Einar. 1972. *The Ecology of Language*. Essays by Einar Haugen. Selected by Anwar S. Dil. California: Stanford University Press.
- Leith Dick. 1983. *A Social History of English*. London and New York: Routledge.
- Lodge Raymond Anthony. 1993. *French: from Dialect to Standard*. London and New York: Routledge.
- Miliūnaitė Rita. 2003. *Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Miliūnaitė Rita. 2006. Kodifikacijos ir vartosenos santykių modelis. *Kalbos kultūra* 79, 9–28.
- Miliūnaitė Rita. 2018. *Kalbos normos ir jų savireguliacija interneto bendruomenėje*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Milroy James, Milroy Lesley. 1999. *The Authority of Language. Investigating Standard English*. London and New York: Routledge.
- Pupkis Aldonas. 2005. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Smetonienė Irena. 2014. Kalbos vieta valstybių politikoje: standartinių kalbų susikūrimas. *Parlamento studijos. Mokslo darbai* 16.
- Subačius Giedrius. 2004. Standartinių (bendrinių) kalbų istorijos. *Metmenys* 84: 97–115.
- Zinkevičius Zigmantas. 1992. Lietuvių kalbos istorija 5: *Bendrinės kalbos iškilimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Zinkevičius Zigmantas. 2000. Elementorių kalba. *Lietuviški elementoriai*. Kaunas: Šviesa, 95–98.

Nuorodos

¹ Tačiau kodifikacija, kaip minėta, paskatina ir preskriptyvizmą, nes tuo etapu kalbos vartotojai labiau pasitiki kodifikacijos darbais, o ne natūraliaja vartoseną – kad ir kiek klaidų būtų

knygose, jų (knygų) lingvistinė kompetencija atrodo patikimesnė, negu pačių kalbos vartotojų, kurie vartoja kalbą kiekvieną dieną (Milroy J., Milroy L. 1999: 23).